

Володимир СЕРГІЙЧУК, завідувач кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор

Ще не відомо, коли закінчиться російська агресія проти нашої країни, а впевнені у своїй перемозі українці вже розробляють плани відбудови зруйнованих міст і сіл. Справді, ми так швидко хочемо бачити нові вулиці й проспекти, щиро віримо в те, що все заново споруджене буде кращим, величнішим...

Але чи подивований нашою відвагою на фронтах світ зможе від нас самих нарешті дізнатися про справжні витоки цього цивілізаційного феномену? Чи знову наша держава, як і після проголошення незалежності в 1991 році, знехтує своїм обов'язком подати людству своє бачення свого минулого? Чи вкотре розпочнемо узгоджувати з сусідами, як нам писати нашу історію?

То, можливо, це ми винні самі, бо не зуміли за тридцять років незалежності донести свою правду до світу, зате російські пропагандисти старалися, особливо в роки правління Путіна.

Ми не доклали зусиль, аби розкрити світові, що українці — окрема нація

Відомо, що президент США Вудро Вільсон, який, висуваючи в січні 1918 року 14 пунктів мирного вирішення спірних питань, що нагромадились у міжнародних відносинах наприкінці Першої світової війни, не згадав про українську націю — він міг про неї просто не знати. Зрештою, американці, як і їхні союзники, століттями вже звикли мати справу з царською Росією. Тому вони й хотіли її відродження, а коли там перемогли більшовики, то Захід пішов на співпрацю з червоною Москвою, хоч вона на його очах організувала небачений у світовій історії геноцид українців, забравши в них хліб.

Відтак до Другої світової війни українське питання не стояло в порядку дня міжнародної спільноти. З початком широкомасштабних бойових дій у Європі в 1939 році також ніхто не згадав на Заході про право нашого народу на вільне життя, хоч тоді вже було освячено кров'ю проголошення Карпатської України 15 березня, а організатори відновлення Української держави 30 червня 1941 року у Львові на чолі зі Степаном Бандерою сиділи в гітлерівському концтаборі.

І лише державницький чин керівника націоналістичного підпілля Романа Шухевича, який на чолі повстанських збройних сил продовжив боротьбу за самостійну й соборну Україну й після закінчення Другої світової війни, змусив Захід звернути увагу на це незбагненне явище спротиву. А коли Москві завдяки жорстоким каральним акціям вдалося придушити наш національно-визвольний рух, то і в Європі, і за океаном, уже в умовах холодної війни, почали прислухатися до української діаспори, яка продовжила його координацію — аж до відновлення незалежної держави на її рідних землях.

Правда, після цієї події наше суспільство вже мало розраховувати на свої власні сили в розбудові нового життя, за яке так одностайно проголосували на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року. Бо спочатку Захід не поспішав підтримувати нашу незалежність, витягуючи з очільників незалежної України обіцянки відмовитися від ядерної зброї, й водночас спостерігав за процесом творення нашого власного війська.

Можна наводити багато прикладів невдалих експериментів новітнього українського державотворення, коли відучені століттями неволі українці пробували відродити власні демократичні традиції, натикаючись на різні перешкоди. До кожного президента України знайдуться претензії щодо невірності проведення в розбурханому політичному й економічному жит-

ті державного корабля. Але, як нині стає однозначно переконливим, однією з найважливіших помилок було нехтування ідеології незалежного державного будівництва. А її творення з першого дня полягало насамперед в освідженні не тільки власних громадян, а й усього світу правдою нашої історії.

Це ми самі не доклали належних зусиль, аби розкрити світові, що українці — окрема нація. Тим паче що головне завдання, яке вже тоді взялося виконувати російська ідеологічна машина — українці й росіяни, як і білоруси, — один народ, відтак майбутнє за єдиною слов'янською державою. І саме це превалювало у спробі Москви нав'язати спільне бачення минулого, яке хотіли подати через узгоджені підручники з історії, на що ми погодилися. Ну й що дали ті зустрічі зі «старшим братом»?

Душі сонця і люди боліт

А можна ж було одразу роз'яснити всім, що до перших контактів наших предків з угро-фінами в другій половині Х століття, що заселяли тоді територію від Балтики до Уралу, ми з ними були зовсім різними — хліборобські племена й мисливсько-рибальські. Саме останніх, завоювавши силою, київські князі як русичі (руські, тобто українці в нинішньому розумінні) русифікували за допомогою насадженої тут православної церкви й накинута їм форму нашого самоврядування. А татарська орда прийде туди аж через двісті років, після чого зупиниться організований притік української еліти для духовного розвитку тих теренів.

Ця проблема, як і відсутність власної самодостатньої збройної сили, змусить московських правителів у майбутньому рекрутувати її за рахунок українського козацтва, що витворилося на межі двох світів — християнського й мусульманського. А після Переяславської ради 1654 року царське самодержавство не тільки стало використовувати наше козацтво в своїх імперських завоюваннях, а й багато зробило для того, щоб не тільки підпорядкувати собі свободолюбивий український народ політично й економічно, а й духовно, створивши такі умови для наших видатних діячів культури, науки, освіти й техніки, аби їх творіння вважалися досягненнями російського народу.

Однак події столітньої давнини засвідчили, що українці залишаються окремою нацією. Якраз сто років тому видатний російський письменник Максим Горький на зустрічі з українцями Москви в листопаді 1916 року вказав конкретно на окреміший, самостійний тип українця. «Для мене, — сказав він, — не підлягає жодному сумніву, що душа народу, його характер,

УРОКИ МИНУЛОГО

Хай світ почує про наш рід,

або Якою буде національно-державна ідеологія України після перемоги над Росією

Поки українці зволікали з поширенням інформації про себе, росіяни активно поширювали свої міфи.
Джерело: armyinform.com.ua.

здібності, культура і весь життєвий лад залежить від сонця. Так само, як усе живе, що ми бачимо на нашій землі. Я своїми ногами перейшов Росію в різних напрямках, — говорив Горький. — Добре знаю майже всі її краї і кутки від чорноморських степів безмежних до похмурих північних борів та тундр. Всюди я жив з народом та придивлявся до нього, і для мене ясно, що душа українця, яка росте й купається в яскравих і гарячих проміннях полудня, є і мусить бути не тільки іншою, але в багатьох випадках протилежною душі тих, що вирости й перебувають свій вік у сутінках та холоді північних лісів. Окрім того, вона повинна бути багатшою, в ній мусить бути більше барв, значить і культура, яку ця душа творить, повинна бути багатшою, різно-

цілком різні світи! Чи може бути в них однакова психіка, однакова мова, один світогляд, однаковий життєвий лад? Ясно, що ні! І етнограф, і філолог, і економіст, і політик, і релігійний досліджувач доведуть це нам з цілковитою наочністю...».

Тобто, і через тисячу років не зійшлися ментально два сусідні етноси, незважаючи на примусовий характер цього родичання. Тому й не дивно, що в 1917 році, коли почала валитися російська імперія, українці зажадали свободи й спробували захити самостійним життям. Факти історії свідчать про те, що самостійницькому волевиявленню нашого народу протривала саме Росія — і біла, і червона. Більшовики, організувавши три війни проти незалежності України, постійно інструментували свою п'яту ко-

Факти історії свідчать про те, що самостійницькому волевиявленню нашого народу протривала саме Росія — і біла, і червона.

манітною, вона має сяяти радощами життя. Широта думки, жага волі, щастя, краси, потреба живої творчості мусять характеризувати і дійсно характеризують те, що дав і дає світові український народ. Я переконаний, що культура українського народу по суті своїй вище великоруської...

Ласкаве небо, яскраве сонце, запашний степ, повний звуків, тепле шумливе море, в якій-небудь Херсонщині чи Катеринославщині і раптом Заволжя з безкрайними віковими суворими борами, важкий сутінок, зима мряка і десь глухо в глибині «бом!.. бом!..». Це скит розкольничий, це одшельники, аскети, що зреклись радощів світу і шукають правди в сухих папірцях стародрукованої книжки, спалюють себе на вогнищах, закопують у землю, рятуючись від антихриста... Два

лону в Україні, як і в 2014-му, і 2022 роках, про прийоми захоплення влади. Наприклад, 18 листопада 1917 року по прямому дрову Сталін, зокрема, диктував їй директиву щодо скликання з'їзду рад для захоплення влади в Україні.

Дуже ці директиви схожі з тими, які роздавав сепаратистам Криму, Харкова, Запоріжжя, Одеси в лютому 2014 року радник президента РФ Сергій Глазєв, закликаючи проводити сесії обласних рад, на яких створювати «народні республіки» й звертатися по допомогу до Москви. А хіба не це саме бачимо й нині на окупованому Росією півдні України?

Ще в квітні 1918 року, коли українські більшовики вимагали визнати створену для них Леніном так звану соціалістичну державу, однак це могло зрвати мир із Німеччиною, з Мос-

кви прозвучала різка заява наркомом в справах національностей Сталіна: «Достаточно поиграли в правительство и республику».

Точно так відбулося і з окупацією Криму — спочатку на багнетах російських «зелених чоловічків» проголошується незалежність півострова, а потім він включається до складу Російської Федерації. За таким же сценарієм можливе приєднання ОРДЛО. І це все можна було прогнозувати ще з 27 серпня 1991 року, коли представники Москви Собчак і Руцкой прилетіли до Києва й вимагали від керівництва щойно проголошеної незалежної Української держави не виходити зі складу СРСР, бо інакше в нас заберуть Крим і Донбас.

Так, це необхідно було своєчасно аналізувати і вживати відповідних заходів щодо ідеологічної підтримки державної незалежності на випередження, в тому числі й через поширення цієї інформації в світі, а в нас зайнялися написанням спільних підручників.

«Чи ви там подуріли?..»

Як за таких обставин Захід міг бачити нас окремими й солідними партнерами, коли ми продовжували догоджати тим, хто погрожував у нас забрати наші конституційні території?

Протягом останніх років ми апелюємо до всього світу з проханням визнати вчинений Москвою Голодомор 1932—1933 років геноцидом українського народу, який забрав, як із середини минулого століття українська діаспора постійно наголушувала, від 7 до 10 мільйонів наших співвітчизників. Але як на це звернення можуть реагувати, скажімо, у США, коли там бачать незрозумілі ініціативи з боку українських наукових інституцій Північної Америки — обмежити кількість втрат у 3,5 мільйона українців, бо так вважають деякі зарубіжні дослід-

УРОКИ МИНУЛОГО

правду

ники (вони ніколи, до речі, не працювали з первинними документами українських архівів).

У це важко повірити, але й справді керівники Українського наукового інституту Гарвардського університету, Канадського інституту українських студій, Асоціації українських наукових інституцій Північної Америки, Української вільної академії наук у США, Наукового товариства імені Шевченка в Нью-Йорку підписали листа до голови оргкомітету з відкриття у Вашингтоні Меморіалу жертвам Голодомору з проханням не говорити на церемонії про втрати від 7 до 10 мільйонів...

То як це можуть сприймати американські конгресмени, котрі мають проголосувати відповідний документ? Тим паче, якщо загальновідомо, що окремі підписанти згаданого листа відзначені Українською державою високими нагородами, а авторів підготовленого в Києві й привезеного за океан його проєкту вшанувала наша діаспора іменними преміями. Відтак законодавцям із Капітолійського пагорба залишається лише ламати голови над тим, чи є ще десь у світі нація, яка просить утримати зменшити свої втрати під час її геноциду.

Такі сумніви посилюються й тим абсурдом, у який втягнулася частина нашої інтелігенції, підтримуючи тих, хто заперечував цей злочин геноциду в радянські часи, а тепер організували на сайті «Історичної правди» протести проти висновків слідства, яке здійснено на доручення Генеральної прокуратури України ще

правника зі США Богдана Футея: «Чи ви там подуріли?».

Але саме на такому тлі відкривається простір для російської пропаганди, яка докладає великих зусиль для того, щоб завуалювати спланований злочин Кремля проти українського селянства в 1932—1933 роках. І якщо цей Голодомор в Україні раніше Москва не визнавала взагалі, то у зв'язку з відкритими документами там тепер пробувають переконати світову громадськість у тому, що, мовляв, голодували всі народи Радянського Союзу. Зокрема, укладачі збірника «Голод в СРСР» заявляють: «Не обнаружен ни один документ, подтверждающий концепцию «голодомор — геноцид» на Украине или хотя бы намек в документах на этнические мотивы случившегося, в том числе в Украине».

Але чому ж тоді постановою ЦК ВКП (б) й Раднаркомом СРСР від 14 грудня 1932 року «О хлебозаготовках на Украине, Северном Кавказе и в Западной области» за невиконання нереального плану білоруські села Смоленщини не карають припиненням свого національного розвитку й виселенням у східні райони СРСР, а 14-тисячну українську станицю Полтавську на Кубані, де існував Перший всеросійський український педагогічний технікум, депортують до Казахстану з ліквідацією її назви. Така ж доля чекала і 20-тисячну українську станицю Уманську, перейменовану на Ленінградську.

Мабуть, необхідно нам частіше нагадувати і про постанову ЦК ВКП (б) і РНК

915.450, тобто більше двох третин від усього населення. Може видатися дивним, але й на цей документ чомусь не звертають уваги сучасні російські історики.

Інформація про Крим світ одержував із російських наративів

Ще одне питання, яке занедбане нами, — це проблема Криму. Як відомо, всі документи однозначно стверджують, що півострів передавали нам на прохання самої Росії. В київських і московських архівах лежить в оригіналі й копія звернення Президії Верховної Ради РРФСР до Президії Верховної Ради УРСР від 7 лютого 1954 року з проханням узяти Кримську область до свого складу. Через тиждень, 13 лютого 1954 року, воно розглянуто Президією Верховної Ради УРСР позитивно, про що інформується Москва. І тільки після цього Президія Верховної Ради СРСР ухвалює указ про передачу УРСР Кримської області, в складі якої перебував тоді й Севастополь як адміністративно-господарський центр республіканського підпорядкування.

Але оскільки це питання не цікавило керівництво України, тим паче для поширення об'єктивної інформації за кордоном, то світ одержував її з російських наративів. Волонтерські ж напрацювання, якщо так можна висловитися, влади нашої країни не цікавили. Наприклад, підготовлену на пропозицію українського правника з Торонто Володимира-Юрія Данилів Першого книгу автора цих рядків «Український Крим» було за ініціативою й сприяння покійного Любомира Гузара перекладено на англійську мову. Однак наші чиновники не знайшли можливості безоплатно передати її в різні країни світу, щоб там знали правду від нас, а не від російських пропагандистів.

Чомусь наша держава

Чомусь за невиконання нереального плану білоруські села Смоленщини не карають виселенням у східні райони СРСР, а 14-тисячну українську станицю Полтавську на Кубані депортують до Казахстану з ліквідацією її назви.

від 2009 року. А вони ствердили, що жертв в УСРР і на українських етнічних розселеннях Північного Кавказу було 10 мільйонів 500 тисяч осіб. Тобто така кількість, на якій десятки років перед тим налягала наша діаспора.

Як будуть оцінювати зарубіжні політики тих країн, які ми просимо визнати Голодомор-геноцид, з дива добровільне применшення нами самими втрат українців у 1932—1933 років після оприлюднення матеріалів досудового розслідування трагедії Голодомору-геноциду? Тим паче, коли відомо, що жоден із цих підписантів не працював з первинними матеріалами вітчизняних архівів, а лише покладався на авторитет тих, хто просив підписати петицію. До речі, це свого роду «победобесіє» зупинилося тільки після галасного обурення відомого

СРСР від 15 грудня 1932 року «Об украинизации в ДВК, Казахстане, Средней Азии, ЦЧО и других районах СССР», якою офіційно припиняється можливість духовного розвитку українців за межами УСРР. Вона також не друкується нині в Росії — нібито такої не існувало. Але згідно зі свідченням завідувача Таємним відділом ЦК ВКП (б) Поскрєбишева, цей документ треба шукати в протоколі політбюро ЦК ВКП (б) № 126, пункт 50 / 22.

Вилучивши все істинне в українського населення, московська влада не дозволила йому роздобути продукти харчування в інших регіонах СРСР. Постановою ЦК ВКП (б) і Раднаркомом СРСР від 22 січня 1933 року про заборону виїзду за хлібом стосувалася тільки селян України й Кубані, де за переписом 1926 року українців нараховувалось

й досі вважає, що громадянське суспільство має це робити. Чого ж тоді дивуємося, що Захід насторожено ставиться до нас, у багатьох випадках ретельно зважає свої кроки, перш ніж зробити якийсь важливий знабустріч Україні. Він же уважно аналізує, як ми реагуємо на його зусилля в нашій підтримці.

Можливо, саме тому Захід розпочав надавати нам належну збройну допомогу лише тоді, коли переконався, що з початком російської агресії в лютому 2022 року саме український народ, як і його військо, готовий з повною віддачею боротися за незалежність, як це він засвідчив уже і в 2004-му, і 2014 роках.

Повірили українцям, бо вони одностайно стали на герць із ворогом, як і в часи Хмельниччини, коли «все, що живе, піднялося в козачтво»... ■

ДЕРУСИФІКАЦІЯ

Уже не разом, але...

Переяслав ніяк не прибере з головної площі «брата» у спідниці

Малюнок Юрія ЖУРАВЛЯ.

Ліна ТЕСЛЕНКО

Чи то справді в цьому є якийсь символізм, чи так зірки зійшлися, але за лічені години до російського вторгнення в Переяславі на Київщині відбулись громадські слухання, на яких проголосували за знесення пам'ятника на честь відзначення 300-річчя возз'єднання України з Росією.

Розташований за 85 км від столиці Переяслав — це місто-музей, справжня скарбниця культурної та історичної спадщини просто неба, де зосереджена така величезна кількість музеїв і пам'ятників, що вони тут, здається, мало не на кожному кроці. Саме тут відбулася сумнозвісна Переяславська рада — подія, що в радянські часи обросла міфами, як затонулий корабель мушлями. Що сталося далі, відомо. Саме після приєднання України Московією була оголошена Російською імперією. А першим її кроком стало привласнення української історії — Київської Русі, яку вмурували у фундамент імперського минулого.

Діти міфи Росія завжди підкріплювала монументальним «веліччям». Так у Переяславі з'явився спочатку пам'ятний знак на честь 300-річчя Переяславської Ради (1954), робота, між іншим, Івана Кавалерідзе (нині частково демонтований), потім, у 1961-му, монумент на честь 300-річчя возз'єднання України з Росією (в народі його коротко називають «Навіки разом»), а в 1982-му пам'ятник до 325-річчя Переяславської ради. Мабуть, якби Радянський Союз не почив у бозі, то кожні 25 років у місті з'являвся б новий монумент до ювілею.

Якщо перший і останній пам'ятники залишили з поваги до зображеного там гетьмана Богдана Хмельницького, то дві жіночки на постаменті уже давно викликають нарікання і претензії патріотичної громадськості. Ці пані — то символічний образ двох «сестер» — України та Росії (щоправда, з останньою потім відбу-

лися якісь трансгендерні метафорози і замість сестри вона раптом стала «старшим братом»).

Стосунки між цими «родичками» остаточно зіпсувалися ще в 2014 році. Монумент став не просто не доречним, а навіть бурливим. Однак місцева влада ніяк не могла зважитися на демонтаж скульптурної композиції. Завжди знаходилися ті, хто затишував відому пісню «не на часі».

Так, у липні минулого року місцеві депутати обговорювали питання щодо вилучення монумента з Державного реєстру нерухомих пам'яток України, але не дійшли консенсусу. У жовтні, до питання знову повернулися і знову забракло голосів. При цьому тоді теж не йшлося про негайне знесення пам'ятника, а лише про його зняття з Держреєстру. Лише в листопаді депутатам вдалося домовитися щодо проведення громадських слухань (вони відбулися 22 лютого 2022 — як раз перед початком широкомасштабної війни). Проте в грудні, не чекаючи слухань, невідомо виконали частину роботи, до якої у влади руки не доходили, — прибрали з п'єдесталу напис «Навіки разом — навіки з російським народом».

І сьогодні, коли по всій країні летить з постаментів спадщина імперського минулого, в Переяславі знову зволікають.

На знак протесту на початку квітня переяславські активістами білою фарбою вивели на монументі слова «Буча», «Маріуполь», «Чернігів», «Ірпін», «Харків», «Гостомель». Це міста, які найбільше постраждали від «дружніх обіймів» під час цієї війни.

Мабуть, влада чекає, доки за вирішення питання візьметься обурений народ. Художник і лідер гурту ОТ VINTA Юрій Журавель навіть створив картинку з прогнозом подальших подій: «Переяслав. Пам'ятник «Навіки разом з росією». Якщо місцева громада буде досі гальмувати, буде так, як я намалював». ■

А ТИМ ЧАСОМ...

У Києві в останню путь проведуть 47 пам'ятних знаків, пов'язаних з Росією та колоніальною спадщиною окупаційних режимів. Відповідне рішення ухвалила Київська рада. У списку, зокрема, пам'ятник Миколі Ватутіну та Миколі Щорсу, про необхідність демонтажу яких ми неодноразово писали, а також три пам'ятники Олександрові Пушкіну, пам'ятники Дмитру Карбишеву, Сидору Ковпаку, Миколі Островському та іншим діячам епохи, з якою ми нарешті можемо попрощатися без суму і жалю.

Р. С. Коли цей матеріал вже був готовий до друку, стало відомо, що в четвер, 19 травня, відбувається засідання Переяславської міськради, на яке вивезуть питання щодо подальшої долі монумента «Навіки разом». Сподіваємося останні події в Україні додадуть рішучості депутатам. Бо в окупантів усе на часі: нагадаємо, пам'ятник українському гетьману Сагайдачному в передмісті Маріуполя вони демонтували, як тільки захопили цю територію.